

ESEURI

Mircea GHIȚULESCU

Somnul românesc
și naționalismul ca investiție
(Teatrul lui Mihai Eminescu)

Deși indicațiile de decor poartă amprenta teatrului epocii, cu elemente romantice și decoruri pictate pe pânză, „tabloul dramatic” **Mureșanu** (prima versiune, 1869) rămâne cel mai enigmatic autoportret dramatic eminescian. „*Scena înfățișează un peisagiu de o romanticitate sălbatecă în munți. Pe de o parte, stânci sparte și răsturnate, de alta, brazi acățați pe vârfuri de stânci*” – scrie Eminescu vorbind parcă de un spectacol al trupei Tardini-Vlădicescu. Așezat pe un trunchi răsturnat și putred, asemenea unui cântăreț de operă, Mureșanu atacă aria tenorului dramatic în care deplânge soarta nedreaptă a poporului român uitat de Dumnezeu în sclavie milenară. Răspunde un personaj ciudat, *Anul 1848* ce „apare din pământ într-o haină simbolică”. El amenință cu somnul veșnic națiunea adormită a lui Mureșanu: „Nu vezi că moartea-ntinde umbroasele-i aripe/ Nu vezi? Poporul doarme... O clipă, două clipe/ Și pe-a națiunii frunte al morții rece vis/ Va sta-n Eternitate...”. Grigore Alexandrescu avea viziuni catastrofice în poemul *Anul 1840*, Alecsandri, în *Anul 1855*, cerea pace, tărie și glorie „pentru-acest sărman popor”, iar în Moldova, la 1857, aruncă blesteme împotriva antiunioniștilor. Poetii români obișnuiau să interpeleze anii așteptând *Deșteptarea României* anunțată de Vasile Alecsandri. „*Voi ce stați în adormire*”, acuză Vasile Alecsandri în timp ce Andrei Mureșanu somează: „*Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte*”. Nu-i vorbă, în 1848, nu numai intelectualii români s-au hotărât să trezească națiunea din „somnul cel de moarte”, dimpotrivă, ei erau doar ecoul marilor mișcări naționaliste europene. Acest *somn* „frate al morții”, românesc sau nu, este, însă, una dintre componentele de bază ale filosofiei poetice eminesciene. În dialogul cu *1848*, Mureșanu vede lucrurile în perspectivă mare: un an este „un nour” sau un coșmar sub semnul eternității: „*De-aceea nu am teamă de-a ta amenințare/Prezentul e o clipă și viitorul lung...*” În replică, *Anul 1848* îi prezice o viață tristă încheiată cu întunecarea minții. Cine este aici propriul profet, dacă nu Eminescu însuși care se substituie propriului personaj? Imaginea pierderii minților este atât de concretă încât pare desprinsă dintr-un film S.F. din zilele noastre: „[Anul 1848] *de sub manta-i neagră scoate un cran de mort cu ochi de foc a căror raze le îndreaptă spre fruntea lui Mureșanu. Fața [acestuia] devine rătăcită și ochiul lui uimit și nesigur. El își întinde brațul ca spre a se feri de razele ce-i ard creierii.*” Ultimele versuri rostite de *Anul 1848* sunt parcă blestemate prin clarviziunea destinului eminescian: „*Cu raza morții negre eu fruntea ta ating/ Și harfa ta o sfarăm și geniul ți-l sting.*” După care totul se transformă într-o feerie: „*Mureșanu se vede dormind pe-o brazdă de flori. În jurul lui descântă silfii de lumină*” ce pregătesc apariția zeiței

Isis, apărătoarea geniilor. Totul e rotunjit cu trezirea poetului dintr-un coșmar. Acel coșmar care l-a făcut să scrie poemul *Anul 1848 (Deșteaptă-te române)* cu care se încheie și drama lui Eminescu. După câțiva ani, autorul reia prima versiune în *Mureșanu, tablou dramatic într-un act*, redactat probabil în anii 1871–1872, din care a rămas un monolog dramatic. Deși Eminescu indică mai multe personaje (Andrei Mureșanu, Indiferențialul/Nirvana și zeița Isis) nu s-a păstrat decât un monolog al lui Andrei Mureșanu. În peisajul ușor schimbat (ruinele unui sat românesc cu colibe fumegând și biserică de lemn), Mureșanu meditează la soarta „gintelor”, a românilor fiind cea mai aspră. Noua versiune, mai săracă din punct de vedere scenic, este mai bogată ca meditație asupra istoriei și succesiunii raselor. Textul va fi reluat și scenarizat pentru a treia oară în 1876 în manuscrisul *Mureșanu*, intitulat astfel de editorul Perpessicius. Din scenografia romantică a primei versiuni Eminescu nu mai păstrează decât „noaptea, luna, biserica și pădurea”, dar multiplică personajele. Personajul titular rămâne în mod constant în toate transcrierile, un damnat „prea bun pentru-a fi mare, prea mândru spre-a fi mic” ce suferă din cauza lipsei de sens a existenței. Ideile sunt mult mai clare, încordarea filosofică mult mai dramatică, eroul se află pe marginea prăpastiei care îl desparte de Dumnezeu, acolo unde se pecetluiește pactul cu diavolul: „*Mărire ție Satan, de trei ori ai învins!*” După rostirea blestemului, Mureșanu „*cade obosit pe un trunchi și-și acoperă ochii cu mâna. Se-aude o muzică dulce*”. Important este că, în afara lui Mureșanu apar personaje de feerie shakespeariană (Visurile, Vântul, Izvorul) care dau un plus de teatralitate celei de-a treia versiuni a poemului. Monologul Vântului seamănă bine cu al lui Ariel din *Furtuna* sau al lui Puck din *Visul unei nopți de vară*. Fiind în mod evident un *alter ego* al autorului, Mureșanu este un pretext pentru meditația asupra scopului existenței: „*Viața noastră însă, oricât de neagră fie/Ea împlinește, oare, în lume vo solie?*”. Astfel apare soluția eminesciană la lipsa de sens a vieții. „*De îți jertfești viața, tu, pentru un popor/ Au sarcina vieții purta-va mai ușor?*” Naționalismul „mureșenesc” este o investiție a vieții. Mureșanu/Eminescu este un filosof condamnat la îndoială, iar îndoiala începe încă de la rosturile omului în Univers. Îl preocupă până la istovire soarta națiunii române, cea mai rea cu putință, și se întreabă dacă este o imanentă („*plan, precugetare în șirul orb al vremei!*”) sau „*întâmplare fără rost și țintă*”. Mureșanu caută originea răului ce face lumea să fie nedreaptă: („*Ce legi urmează vremea? Cu ce drept ea apasă /O ginte ca pe sama-i o alta să ridice?*”). Eminescu explică prin intermediul evoluției popoarelor mecanismul indestructibil al succesiunii dintre bine și rău în istorie („*Rău și ură dacă nu sunt, nu este istorie*”) și fertilitatea lui naturală a acestui perpetuum: „*Ce plan adânc șiret! Cum în sămânța dulce a râului s-a pus puterea de viață!*”. În exclamațiile finale, descoperi presentimentele de mai târziu ale lui Emil Cioran exprimate pozitiv: „*O, nație iubită! Vei înțelege doru-mi? Vei ști să-l prețuiești? Voi să te văd, iubito, nu fericită – mare!*”. Patriotismul/naționalismul nu este, așadar, un simplu reflex ideologic, ci o concluzie filosofică, o investiție de sens în viața unei ființe umane. Este de un efect teatral cu totul aparte și extrem de seducător pentru un actor să reprezinte chinul reflexiv al lui Andrei Mureșanu, pe lungi porțiuni ale monologului, *gândește cu voce tare*. „*O, pârghie a lumii ce torci al vremei fir/ Te chem cu disperarea în pieptu-mi – cu delir/ Răspunde-mi cine-i suflet al lunei? Dumnezeu? Orbirea? Nepăsarea? E binele – e răul?/ Tu taci? Și piatra tace... Și tu ești piatră... bine,/ Mi-oi chinui dar mintea să răspund pentru tine.*”